

Narrative Reading of the Historical Event of "Execution of Hasanak the Vizier" based on the theory of David Herman

Shirin Roshani^{*1}, Habibollah Abbasi²

Received: 13/12/2024

Accepted: 11/10/2025

* Corresponding Author's E-mail:
shirinroshani@khu.ac.ir

Abstract

The history of Beyhaqi, as one of the unique literary historical works, has always captured the researchers' attention due to its special narrative features. Abolfazl Beyhaqi has broken the boundaries of history, story and narration by using special methods of narration in his work and has created a distinct literary work out of historical events. In this essay, we analyzed different angles of the historical event of "execution of Hasanak" with the analytical-descriptive method, the narratology approach and adopting David Herman's theory. In his theoretical foundation, Herman introduces four levels of situatedness, event sequencing, worldmaking/world disruption, and what-it's-like to analyze the structure that leads to narrative. The analysis of Beyhaghi's narration of this event shows that he has used different methods from other historians of this period at every level and was able to distance himself from the level of reporting and

1 Ph.D student of Persian Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran.
<https://orcid.org/0009-0008-9999-7854>

2 Full Professor of Persian Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran
<https://orcid.org/0000-0002-5578-4856>

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

Research Article

approach the level of creation. At the level of situatedness, Beyhaghi appears with different faces in the narration and with interactive techniques and multiple positions, he takes the text out of the monotony of reporting. At the level of the event sequencing, we also see a specific narrative process that has a teleological determination and distances the text from the state of mere reporting. In the third level of narration, Bayhaghi has created his narrative world by combining main and secondary events, which ultimately leads to creating a sense of empathy in the audience.

Keywords: History of Beyhaqi, Execution of Hasanak, Narration, Narrative, David Herman

Extended Abstract

Introduction

The narrative of “The Execution of Hasanak the Vizier” in *The History of Beyhaqi* is one of the most distinguished examples of Persian historical prose, in which Beyhaqi combines historical accuracy with literary artistry to create a complex, polyphonic, and ethically charged narrative. This section is not merely a political chronicle but a profound reflection on human action in the face of power, destiny, and moral judgment. In Beyhaqi’s writing, history transcends the mere recording of facts and transforms into a literary and interpretive discourse where narrative becomes a means of understanding truth and moral experience. Through his unique language and structure, Beyhaqi invites readers to experience history internally rather than view it as a distant external event. Thus, the story of Hasanak’s execution can be regarded as a remarkable instance of the intersection between historiography and narrativity in classical Persian prose.

Methodology

This study adopts a descriptive–analytical and qualitative–interpretive approach. The corpus of research is *The History of Beyhaqi*, with the selected sample being the episode of “The Execution of Hasanak the Vizier.” First, the theoretical framework of Herman’s four-level model was elaborated, and then the Beyhaqi text was analyzed line by line in accordance with these criteria. The analysis focuses on identifying the mechanisms of narrativity, exploring the representation of truth within a historical text, and revealing how Beyhaqi transforms historical documentation into a narrative performance. All data are textual and are examined at linguistic, structural, and semantic levels.

Statement and Findings

The central problem of this study is whether Beyhaqi’s account of Hasanak’s execution possesses the narrative characteristics defined in modern narratology and to what extent it transcends the boundaries of mere historical reporting. To answer this question, the research draws upon David Herman’s theory of narrative, which conceptualizes narrativity through four fundamental dimensions:

1. Situatedness, referring to the embedding of narrative within its social and discursive context;
2. Event Sequencing, concerning the temporal and causal organization of events;
3. World Creation, the process of constructing an imagined narrative world; and
4. Embeddedness, the degree of readerly engagement and empathy generated by the narrative.

A comparative analysis of Beyhaqi’s text with these four levels reveals that, at the first level, Beyhaqi’s tone, diction, and point of view construct a vivid and morally charged representation of time and space. His detailed prose not only documents reality but also conveys

Research Article

ethical reflection and emotional resonance. At the level of event sequencing, Beyhaqi skillfully employs digressions, flashbacks, and suspense to replace chronological order with narrative dynamism, thereby emphasizing motivation and consequence over mere chronology.

In terms of world creation, Beyhaqi's use of dialogue, characterization, and detailed description constructs a living and multilayered world in which politics, morality, and fate are intertwined. Hasanak emerges not only as a victim of political conspiracy but as a symbol of human struggle against historical determinism, while Busehl Zuzani personifies moral corruption and deceit within the realm of power.

At the level of embeddedness, Beyhaqi's tone of honesty and compassion elicits deep empathy in the reader. The narrator's reflective voice turns the execution scene into a moral meditation rather than a simple historical episode. Hence, Beyhaqi's narrative becomes both an external representation of a historical event and an internalized experience of human tragedy.

The findings demonstrate that Beyhaqi consciously employs narrative strategies to reframe historical truth within a literary and interpretive structure, thereby transforming his chronicle into a meaningful act of storytelling that dissolves the boundary between objectivity and imagination.

Conclusion

The results indicate that Beyhaqi's narration of Hasanak's execution fully embodies the essential features of narrativity from Herman's perspective and represents a rare example of literary narration within Persian historical prose. By uniting the roles of historian, storyteller, and moral observer, Beyhaqi transforms a factual event into a multilayered narrative in which the distinction between historical

Quarterly Literary criticism

E-ISSN: 2538-2179

Vol. 18, No. 71

Autumn 2025

Research Article

reality and interpretive imagination is blurred. His prose, marked by linguistic precision, dramatic structure, and psychological depth, elevates historical writing to the status of literature.

In Beyhaqi's narrative, history is not a neutral record of events but a process of meaning-making through language. By merging documentary authenticity with literary expression, he creates a form of "narrative rewriting of truth," where time, language, and character become instruments of human understanding. Therefore, The History of Beyhaqi can be regarded not merely as a historical chronicle but as a philosophical and literary work in which narration itself becomes a mode of thinking about history.

مقاله پژوهشی

خوانش روایی رویداد تاریخی «بردار کردن حسنک وزیر» براساس

نظریه دیوید هرمن

شیرین روشنی*^۱، حبیب‌اله عباسی^۲

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۳ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۹)

چکیده

تاریخ بیهقی، به‌عنوان یکی از آثار منحصربه‌فرد ادبی - تاریخی، به‌دلیل ویژگی‌های خاص روایی همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. ابوالفضل بیهقی با به‌کار بردن شیوه‌های خاص روایت‌پردازی، مرز میان تاریخ، داستان و روایت را در اثر خود در هم شکسته و از رویدادهای تاریخی، اثر ادبی متمایزی را پدید آورده است. در این جستار، با روش تحلیلی - توصیفی، رویکرد روایت‌شناسی و با استناد به نظریه دیوید هرمن، زوایای مختلف رویداد تاریخی «بردار کردن حسنک» را واکاویدیم. هرمن در بنیان نظری خود، برای تحلیل ساختار

۱. دانشجوی دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

*shirinroshani@khu.ac.ir

<https://orcid.org/0009-0008-9999-7854>

۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

<https://orcid.org/0000-0002-5578-4856>

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

منجر به روایت‌مندی، چهار سطح واقع‌شدگی، توالی رویدادها، جهان‌پردازی/جهان‌پریشی و هم‌بوم‌پنداری را معرفی می‌کند. تحلیل روایت بیهقی از این رویداد نشان می‌دهد که وی در هر سطح، از شیوه‌های متمایز از سایر مورخان این دوره بهره جسته و توانسته از سطح گزارش فاصله بگیرد و به سطح آفرینش نزدیک شود. در سطح واقع‌شدگی، بیهقی با چهره‌های مختلف در ضمن روایت ظاهر می‌شود و با شگردهای تعاملی و موضع‌گزینی‌های متعدد، متن را از تک‌صدایی گزارشی خارج می‌کند. در سطح توالی رویدادها نیز فرایند روایی مشخصی را می‌بینیم که دارای تعیین غایت‌شناختی است و متن را از حالت گزارش صرف فاصله می‌دهد. بیهقی در سطح سوم روایت با ترکیب عناصر اصلی و فرعی، جهان روایی خود را بر ساخته است که در نهایت به ایجاد حس هم‌بوم‌پنداری در مخاطبان منجر می‌شود.

واژه‌های کلیدی: تاریخ بیهقی، بردار کردن حسنگ، روایت، روایت‌مندی، دیوید هرمن.

۱. درآمد

۱-۱. بیان مسئله

بسیاری از نظریه‌پردازان به ارتباط میان تاریخ و روایت اشاره کرده‌اند. درمورد متون تاریخی فارسی در طول تاریخ ادبیات ایران، قصه، تاریخ و گزارش همواره مرزی نامشخص داشته‌اند و این موضوع در بعضی متون تاریخی ما از شدت بیشتری نیز برخوردار است تا حدی که این سه واژه در متن این تاریخ‌ها گاهی مترادف یکدیگر دانسته می‌شد. اطلاق واژه داستان یا روایت برای این متون براساس تحلیل نظری عناصر روایت، کاربردی به‌جاست و روایت‌بودگی در ذات آن‌ها پدیدار است. والتر برایس گالی^۱، فیلسوف و نظریه‌پرداز انگلیسی، در تأکید بر اینکه روایت، ذاتی تاریخ است، می‌نویسد: «فهم تاریخی، تمرین قابلیت پی‌گیری داستان است؛ آن‌جا که داستان چنان دانسته می‌شود که بر مبنای شواهدی بنا نهاده شده است و به‌عنوان تلاشی جدی،

آنقدر پیش برده می‌شود که شواهد و دانش عمومی نویسنده و ذکاوتش اجازه می‌دهد». این سخن، تنها بخشی کوچک از بحثی مفصل درباره ارتباط میان روایت و تاریخ است. این ارتباط، از دیرباز محل بحث میان فیلسوفان تاریخ و نظریه‌پردازان روایت بوده است و با وجود پیدایش نظریه‌های گوناگون و بعضاً متضاد، امروزه این ارتباط انکارناپذیر بوده و تاریخ و روایت، در ارتباط دو سویه هستند و به هیچ‌وجه نمی‌توان این دو را از یکدیگر جدا پنداشت. هایدن وایت^۲ نیز به نوشتار تاریخی نگاهی ادبی دارد و معتقد است فاصله تاریخی‌ای که میان حقیقت و امروز افتاده آنچنان ژرف است که آن را به پدیده‌ای خیالی تبدیل می‌کند (رابرتز، ۱۳۸۸: ۲۷). در میان آثار ادبی فارسی نیز آنچه بیش از همه چشم‌گیر است، حضور آثار متعدد تاریخی است؛ مورخان ادیب در طول تاریخ ما، همواره برای انتقال و حفظ رویدادهای تاریخی دست به روایت‌گری زده‌اند. با مطالعه و تحلیل سیر روایت‌پردازی تاریخی در طول قرون متمادی، می‌بینیم که هر مورخی بنا به شرایط متعددی شیوه‌ای خاص برای روایت خود برگزیده و همین امر موجب پیدایش آثار متنوعی شده است. به‌طور مثال، در برخی آثار با کاربست عناصر ادبی، فضا برای آفرینش مهیا، و گزارش تاریخی به آفرینش ادبی نزدیک شده است. این امر ناشی از عوامل متعددی بوده از جمله شرایط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی عصر مورخ، میزان آزادی اندیشه که مورخ امکان بیان آزادانه نظرات خود را داشته باشد یا نه، میزان تمایل به ثبت تاریخ از جانب حاکمان عصر و حمایت آنان از مورخان و ادبا. روایت نیز، بر یک اساس، بازنمودی است واقع در یک بافت گفتمانی یا موقعیت روایی معین؛ بازنمودی است که تنها با توجه به شرایط وقوعش تعبیر می‌پذیرد (هرمن، ۱۳۹۲: ۱۱۸). با توجه به متفاوت بودن این عوامل در ادوار گوناگون ما با انواع متفاوتی از تاریخ‌های روایت‌شده روبه‌رو هستیم.

یکی از این تاریخ‌های مهم که در طول تاریخ ادبی ما همواره مورد بحث و تحلیل بوده است، **تاریخ بیهقی** است. مرز میان روایت، گزارش و تاریخ در این اثر به حدی نامشخص است که اطلاق واژه روایت و داستان برای این اثر به جا و روا می‌نماید. این اثر دارای ویژگی‌های متمایزکننده‌ای نسبت به تواریخ پیشین، هم‌عصر و بعد از خود است که باعث شده میان صاحب‌نظران همیشه اختلاف نظر در باب گزارشی یا آفرینشی بودن آن وجود داشته باشد. ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی (۳۸۵ - ۴۷۰ ق) مورخ و منشی دربار غزنوی، در اثر مشهور خود **تاریخ بیهقی**، با درآمیختن شیوه‌های تاریخ‌نگاری، روایت‌پردازی و صنعت‌گری ادبی، به شیوه‌ای نو و منحصربه‌فرد از تاریخ‌نگاری دست یافته است. تاریخ وی، که در چندین مجلد - عمدتاً - به شرح دوران حاکمیت سلطان مسعود غزنوی می‌پردازد، جلوه‌ای است از آمیزش دو سطح گزارش و آفرینش. هنر بیهقی در این راه، ادغام جدایی‌ناپذیر این دو حوزه بوده و به همین دلیل، شیوه روایت‌پردازی او سبکی منحصربه‌فرد دارد. در این جستار، براساس نظریات دیوید هرمن^۳، شیوه‌های روایت‌پردازی تاریخی بیهقی را در رویداد «ذکر بردار کردن حسنک» مطالعه و تحلیل خواهیم کرد.

۲-۱. پیشینه پژوهش

تاریخ بیهقی از جمله آثار است که جایگاهی ویژه را در میان پژوهش‌های ادبی به خود اختصاص داده است. کتاب‌ها، رساله‌ها، و مقالات متعددی با رویکردهای گوناگون به مطالعه و آشکارسازی ظرفیت‌های این اثر پرداخته‌اند. کلیفورد ادموند بازورث^۴، در کتاب دو جلدی **تاریخ غزنویان** به معرفی و بررسی ساختارهای نظامی و اداری، تاریخ سیاسی، اجتماعی، و اوضاع فرهنگی جامعه غزنوی پرداخته است. در

کتاب *تاریخ‌نگاری فارسی*، جولی اسکات میثمی^۵ به ارائه سیر حکومت غزنویان، دلایل، و شیوه‌های تاریخ‌نگاری در این دوره پرداخته‌است. کتاب‌های دیگری نیز در حوزه تاریخ‌نگاری فارسی به‌طور کلی نوشته شده است که بخش‌هایی را به دوره غزنویان اختصاص داده‌اند از جمله: *تاریخ ایران بعد از اسلام* از عبدالحسین زرین‌کوب و *تاریخ دیالمه و غزنویان* از عباس پرویز. کتاب *روایت‌شناسی تاریخ‌نگارانه تاریخ بیهقی* از محمد راغب نیز به تحلیل عنصر زمان در پیشبرد روایت تاریخی بیهقی پرداخته است. مقالاتی چند درباره تاریخ بیهقی منتشر شده که از آن جمله می‌توان به مقالات موجود در یادنامه ابوالفضل بیهقی (۱۳۸۸) به کوشش محمدجعفر یاحقی و مجموعه مقالات همایش ابوالفضل بیهقی در دوره‌های گوناگون اشاره کرد. مقالات بسیاری نیز درباره این دوره نوشته شده‌اند که هر کدام با رویکردی متفاوت به تحلیل این اثر ادبی پرداخته‌اند که می‌توان در دسته‌بندی‌هایی آن‌ها را قرار داد از جمله مطالعات سبکی و بلاغی در مقاله «هنر سبکی بیهقی در توصیف داستان حسنک وزیر» (چرمگی عمرانی، ۱۳۸۹) که با بهره‌گیری از آیات و احادیث و تلمیحات، اثبات بی‌گناهی حسنک را مورد تحلیل قرار داده است؛ مقاله «کار بست استعاره دستوری در تحلیل متون نمونه موردی: داستان حسنک وزیر» (اسلامی و رضایی جمکرانی، ۱۴۰۰) که نویسندگان در این مقاله به موضوع بیان واقعیت توسط بیهقی تأکید کرده‌اند و از استعاره‌های دستوری در سنجش این مورد استفاده کرده‌اند. مطالعات با محوریت نظریه‌های نقد ادبی از جمله مقاله «تحلیل حکایت ذکر بردار کردن حسنک با رویکرد تاریخ‌گرایی نو» (تسلیمی و کمالی راد، ۱۳۹۹)؛ این مقاله نقش گفتمان و ایدئولوژی‌های مؤثر در این متن به‌منظور پنهان کردن عاملیت حاکم در این ماجرا را بررسی می‌کند. مقاله‌هایی که با رویکرد روایت‌شناسی به تحلیل این اثر پرداخته‌اند:

«داستان‌وارگی تاریخ بیهقی» (رضی، ۱۳۸۳) به تحلیل شگردهای روایت‌گری بیهقی برای ایجاد کشش و باورپذیر کردن محتوای کتابش پرداخته است؛ «روایت‌شناسی جمله معترضه در تاریخ بیهقی» (اکبری‌زاده و دهرامی، ۱۳۹۹)، «درهم‌تنیدگی روایت و تاریخ در تاریخ بیهقی از منظر هایدن وایت» (حری، ۱۴۰۰) که به وجه تمایزهای دو واژه هیستوری و استوری نظری افکنده و سپس درباره این‌که چگونه تاریخ بیهقی محصول گفتمان سیاسی غالب در عصر غزنویان است بحث می‌کند و سپس با توجه به نظر وایت، شیوه‌های بازنمایی روایی را نشان می‌دهد؛ مقاله «بیهقی و روایت‌گری علی قاعده التاریخ» (محمدی و الهی‌زاده)، روایت‌گری بیهقی را با استناد به نظریه تاریخ روایی تحلیل کرده و ظرفیت‌های ادبی متن ازجمله تناسب‌های آوایی، اختلال روایت و ظرافت‌های شعری را آشکار کرده‌اند. مقالات متعدد دیگری نیز در این حوزه نگاشته شده‌اند که در این مقال نمی‌گنجد. این جستار، با مطالعه موردی داستان ذکر بردار کردن حسنک و رویکردی نو، کاربست منظومه نظری دیوید هرمن را در خوانش روایی و تحلیل میزان روایت‌مندی این رویداد بازتاب داده شده در روایت تاریخی نشان می‌دهد. آنچه این جستار را از سایر پژوهش‌های این حوزه متمایز می‌کند، کاربست نظریه هرمن است که با توجه به ظرفیت‌های متعدد، امکان پژوهش چندجانبه را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد.

۳-۱. روش تحقیق

تاریخ‌ها بخشی از تأثیر توصیفی خود را با موفقیت در داستان‌پردازی از گاه‌شمارهای صرف به‌دست می‌آورند. مورخ بیشتر از هر چیز دیگری، قصه‌گو است. مورخان به هنگام تلاش برای معنابخشی به یادداشتی تاریخی، که گسسته و همیشه ناکامل است،

ناگزیرند براساس نظر کالینگوود، از عنصر تخیل برساننده^۶ بهره گیرند (رابرتز، ۱۳۸۸: ۳۹). عنصری که باعث می‌شود مورخ از سطح گزارش تاریخی فراتر رود و به ساحت روایت ادبی قدم گذارد. در این مسیر، مورخ - ادیب با استفاده از شیوه‌های مختلف روایت‌پردازی اثری ادبی خلق می‌کند. در جستار حاضر می‌کوشیم با روش توصیفی - تحلیلی و با رویکرد روایت‌شناسی، رویداد تاریخی «بردار کردن حسنک» را طبق روایت بیهقی واکاوییم. نظریه به کار رفته در این جستار، از آن دیوید هرمن است. او روایات را در چهار سطح مختلف تحلیل می‌کند. در هر یک از این چهار سطح، عناصر متعددی مورد توجه قرار می‌گیرد و هرمن با ایجاد منظومه‌ای منسجم از نظریات ادبی، جامعه‌شناسی، زبان‌شناسی و روان‌شناسی در هر سطح، راهکارهایش را برای تحلیل متن ارائه می‌دهد. هرمن معتقد است تحلیل روایت امروزه کاری بینارشته‌ای بوده و تنها با استناد به یک حوزه، ظرفیت‌های متن نادیده گرفته می‌شود. روایت‌شناسی نیز ناگزیر از کاربست دیگر حوزه‌های علوم انسانی است. لذا پژوهشگر ادبی، با در نظر گرفتن جنبه‌های گوناگون یک اثر، باید نسبت به مطالعه و تحلیل آثار اقدام کند.

۲. تاریخ‌نویسی در عهد غزنویان

براساس یک نظر کلی، تاریخ‌نویسی دوره غزنوی ادامه سنت تاریخ‌نویسی دوره سامانی است. غزنویان به سیاست‌های فرهنگی و زبانی سامانیان ادامه دادند اما با اندکی تفاوت؛ سامانیان در حدود قرن چهارم حامی جریانی شدند که از آن با نام «رنسانس ادبی ایران» یاد شده است. با توجه به روحیات ملی‌گرایانه و تمایل به پارسی‌گرایی، سامانیان از آفرینش‌های ادبی حمایت می‌کردند و بخارا عملاً به مرکز رشد و شکوفایی حیات ادبی ایران مبدل شده بود. اما در دوره بعد دیگر شاهد علاقه غزنویان به

سنت‌های فرهنگی ایرانیان نیستیم (میثمی، ۱۳۹۱: ۷۴). تغییر شیوه‌های تاریخ‌نگاری در ادوار گوناگون تحت تأثیر عوامل زیادی دچار دگرگونی‌های بنیادین می‌شود. تاریخ‌نگاری فارسی بعد از اسلام به چندین شاخه قابل تقسیم بندی است و یکی از مهم‌ترین این شاخه‌ها، تاریخ‌های مبتنی بر ظهور و سقوط یک سلسله به‌عنوان عاملی تأثیرگذار است. البته با فرض پذیرش این الگو که آنچه موجب پیدایش و رشد تاریخ‌نویسی سلسله‌ای می‌شود، اتفاقات مثبت و منفی‌ای است که پیرامون اشخاص برجسته یک سلسله رخ می‌دهند. در دوران غزنوی این الگو در پیدایش و رشد تاریخ‌نگاری غزنوی سهم به‌سزایی داشت. سلطان محمود غزنوی با توجه به سیاست‌های دینی و مذهبی در درجه اول، سعی کرد در میان ایرانیان مشروعیت بیابد و تا حد زیادی نیز در این امر موفق بود. او تصویری را از خود به‌عنوان سلطان غازی ایجاد کرده بود که در صدد برانداختن کفر و رفض است و نیاز داشت تا با این ویژگی در میان جامعه آن روزگار و آینده به‌عنوان شخصیتی تأثیرگذار تثبیت شود. از طرفی دیگر، برخی مورخان معتقدند این غزنویان نبودند که سامانیان را برانداختند؛ بلکه این مشروعیت از دست رفته و بی‌اعتمادی جامعه به آخرین فرمانروایان سامانی بود که موجب شد تا غزنویان ردای فرمانروایی آنان را به ارث ببرند (همان: ۷۳). نکته مهم دیگر تبار ترک غزنویان بود که حالا در میان جامعه ایرانی پس از سامانیان ناگزیر از باز کردن جای خود در میان مردمی بود که اینک اعتماد خود را از دست داده بودند. عامل دیگر تغییر ذوق ادبی نیز بود. ادبیات در ارتباط مستقیم با تحولات اجتماعی، تغییر چهره می‌دهد. مجموعه عوامل بالا، موجب شده بود که حاکمان غزنوی تمایل بیشتری به ثبت تاریخ داشته باشند و به همین جهت نیز از منشیان زبردستی چون بیهقی بهره برده و خود را در تاریخ برای همیشه ثبت کردند. با توجه به علاقه وافر حاکمان

غزنوی - به خصوص سلطان محمود و پسرش مسعود - به جاودانگی در تاریخ، رویکرد تاریخ‌نویسی در این دوره نیز اندکی با سایر ادوار متفاوت است. تزریق این روحیه که سلاطین این دوره خود را وارث برحق و بعضاً نجات‌بخش تلقی می‌کردند باعث شده بود تا مجموعه‌ای از روایات پیرامون آنان شکل بگیرد و تاریخ شروع به انحراف از خصلت گزارشی صرف کند. در نمونه اعلای تواریخ این دوره، تاریخ بیهقی، به تصریح فیلیپو برتوتی^۷ (۱۹۹۱) شاهد روایت «درباری مورخی» هستیم که مجموعه گزارشاتش را در میان انبوهی از توصیفات می‌پیچد و از گزارش صرف خشک، اثری ادبی تولید می‌کند. این هنر بیهقی شاید مرهون همان روحیه‌ای است که توسط ایدئولوژی مشروعیت و ماندگاری به جامعه معرفی شد. بیهقی در چنین فضایی، دست به نوآوری‌های فراوانی در حوزه روایت تاریخ زد که در میان هم‌عصران - و حتی مورخان بعد از خود - هم‌چنان بی‌نظیر است. در ادامه به عوامل موفقیت بیهقی در روایی کردن رویدادهای تاریخی می‌پردازیم.

۳. نظریه چهار سطحی دیوید هرمن در تحلیل روایت

طی سالیان اخیر در حوزه روایت‌پژوهی، تغییرات گوناگونی حاصل شده است. مفهوم روایت در شاخه‌های گوناگون علم نفوذ کرده و مفهوم روایت‌شناسی از حالت ابتدایی خود خارج شده است. در گذشته، عمدتاً ساختارگرایان با تکیه بر آرای سوسور و صورت‌گرایان روس، آثار را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دادند. اما با گذشت چند دهه و اتخاذ دیدگاهی گسترده‌تر توسط نظریه‌پردازان متأخر، نظریه‌های روایت از نظریه‌های رمان جدا شد و توجه صاحب‌نظران از یک گونه ادبی خاص به نوعی گفتمان روایت‌بنیاد جلب شد. این امر، زمینه را برای آغاز دوره روایت‌گرایی فراهم کرد

(هرمن، ۱۳۹۲: ۵۲). به بیانی دیگر، مهم‌ترین گرایش‌های چند دهه اخیر در این حوزه به دو دسته کلی «رویکردهای کلاسیک» و «رویکردهای پساکلاسیک» قابل دسته‌بندی هستند. رویکردهای پساکلاسیک براساس رویکردهای کلاسیک سابق و به دنبال اضافه شدن مفاهیم والگوهای تازه از مسائلی چون جنسیت، فلسفه اخلاق، فلسفه زبان، شناخت‌نگری و جامعه‌شناسی به حوزه روایت‌پژوهی معرفی شد. دیوید هرمن با اتخاذ شیوه‌های رویکرد کلاسیک و اضافه کردن رویکردهای پیرامونی در تحلیل روایات به بنیان نظری خود، از جمله نظریه‌پردازان پساکلاسیک به‌شمار می‌رود که نگاهی چندجانبه را در تحلیل روایات به کار برده است. وی روایت‌مندی روایات را در چهار سطح مورد مطالعه قرار می‌دهد و در هر سطح می‌کوشد با در نظر گرفتن امکانات و ظرفیت‌های متعدد علوم دیگر، بیشترین میزان فهم را برای مخاطب آشکار کند. چهار سطحی که وی معرفی کرده عبارت‌اند از: واقع‌شدگی، توالی رویدادها، جهان‌پردازی/جهان‌پریشی، و هم‌بوم‌پنداری: چگونگی القای حس و ایجاد شرایط زیستن در داستان. در ادامه به توضیح هر یک از این سطوح می‌پردازیم و عناصر و نظریه‌های مطرح در هر حوزه را مشخص می‌کنیم.

واقع‌شدگی^۸: ما در جستار حاضر با رویدادی تاریخی روبه‌رو هستیم که به‌عنوان پیش‌نمونه روایت در نظر گرفته شده است. پیش‌نمونه روایت، بازنمودی است واقع در بافتی گفتمانی یا موقعیت روایی معین که با توجه به شرایط وقوعش تعبیر می‌پذیرد (همان: ۴۰). در این تعبیر مختصر، سه مفهوم بازنمود، بافت گفتمانی و موقعیت روایی، و تعبیر براساس شرایط وقوع، سطح واقع‌شدگی را به وضوح تشریح می‌کنند. وقتی مورخ - ادیب رویداد را در قالب روایت می‌ریزد، با چند عامل تأثیرگذار مواجه می‌شود ازجمله: زمان و مکان وقوع رویداد و نقل روایت، شرایط فرهنگی و اجتماعی حاکم در

زمان رویداد و روایت، و موضع مورخ و مخاطب. تحلیل هر یک از این عوامل، موجب رمزگشایی از یکی از مهم‌ترین سطوح روایت‌مندی، یعنی واقع‌شدگی است. واقع‌شدگی در روایات را با تکیه بر دو عنصر الف) رویکردهای زبان - جامعه‌شناختی و ب) موضع‌گزینی بررسی می‌کنیم. در بحث از رویکردهای زبان - جامعه‌شناختی، به عقیده اروینگ گافمن^۹، قالب‌بندی مبادلات کلامی و تعیین جایگاه خود در حدود قالب‌ها، جریان گفت‌وگو بافت‌پردازی می‌شود. وی دو نقش خام گوینده و شنونده را با توجه به نقش‌های متعددشان به عناصر جزئی‌تر تقسیم می‌کند و دو مقوله روال‌های تولید و روال‌های مشارکت را ارائه می‌کند (همان: ۷۶ - ۷۷).

در بررسی موضع‌گزینی در روایات نیز، از الگوی تحلیل زبانی کارگفت‌ها استفاده می‌کنیم؛ که به‌منظور تعیین موضع کنش‌گر بر روی طیف‌های شخصیتی استفاده می‌شود و از انباشت این کارگفت‌ها، مضامین داستانی فراگیری حاصل می‌شود. از سوی دیگر این کارگفت‌ها با جایگاه اجتماعی افراد در هم می‌آمیزد و گوینده می‌تواند درجه اعتبار و بی‌اعتباری کسی را در کنایه یا اشاره‌ای مختصر بپیچد (همان: ۹۴). این کارگفت‌ها در انواع استعارات، صفات، جملاتی که راوی برای وصف کنش‌گران و رویدادها از آن‌ها بهره می‌گیرد، جملات دعایی مثبت و منفی، اشعار، آیات و حکایات متجلی می‌شوند.

توالی رویدادها^{۱۰}: بازنمود روایی خواننده را به‌سوی درک ساختار زمانی رویدادهای عینیت‌یافته در داستان رهنمون می‌شود (همان: ۱۱۹). چینه‌شناسی زنجیروار رویدادها در روایت، عامل تمایز آن با متن‌گونه^{۱۱}‌های توصیف و تشریح می‌شود. عامل زمان و حضور پی‌درپی رویدادها باعث روایت‌مندی بیشتر می‌شود و سطح روایت را از توصیف یا تشریح صرف فراتر می‌برد. عامل زمان و توالی رویدادها، از جمله عناصر ساختاری و صوری در متن است که نظریه‌پردازان ساختارگرا به آن پرداخته‌اند. جرال

پرینس^{۱۲} از آن دست نظریه‌پردازانی است که تنها زیرساخت زنجیره‌ای را برای تشخیص روایت از توالی‌های توصیف‌گونه بسنده نمی‌داند و روایات کمینه از نظر او، بیانگر گذاری است در زمانی و در مکانی از وضعیت مبدأ به وضعیتی متفاوت (همان: ۱۴۳). حس جهت دار بودن روایت موجب روایت‌مندی بیشتر است. هر روایتی که این حس را در مخاطب بیشتر ترغیب کند، روایت‌مندی بیشتری دارد. این که دریابیم هر روایت تا چه اندازه یک کل منسجم دارای آغاز، میانه و پایان را شکل داده ما را به روایت‌مندی بیشتر نزدیک می‌کند (پرینس، ۱۳۹۱: ۱۶۳).

جهان‌پردازی/جهان‌پریشی^{۱۳}: رویدادهای بازنموده در روایت، موجب نوعی آشفتگی یا بی‌تعادلی در جهانی داستانی می‌شوند. جهان داستان بازنمود فراگیری است که خواننده در قالب آن به تفسیر موقعیت‌ها، شخصیت‌ها و رویدادهای آشکار یا نهفته در متن یا گفتمان روایی می‌پردازد (هرمن، ۱۳۹۲، ۱۵۳). در تحلیل جهان‌پردازی روایی، از دیدگاه کلی نگر نلسون گودمن^{۱۴} بهره می‌گیریم.

هم‌بوم‌پنداری^{۱۵}: چگونگی القای حس و ایجاد شرایط زیستن در داستان: بازنمود روایی با برجسته‌سازی تأثیر رویدادهای داستان در ذهن اشخاص حقیقی یا خیالی، تجربه زیستن در جریان داستان را به خواننده القا می‌کند. پس روایت در اصل با احساس تجربه خاص یا احوال سروکار دارد (همان، ۱۸۹). برای بررسی مؤلفه هم‌بوم‌پنداری از دیدگاه مونیکا فلودرنیک^{۱۶} بهره می‌گیریم. وی در کتاب به‌سوی روایت‌شناسی طبیعی^{۱۷}، روایت‌مندی را به اعتبار تجربه‌پذیری‌اش تعریف می‌کند. او اصلی‌ترین مؤلفه را واکنش جسمی و روحی قهرمان در گذر از رویدادهای مهم می‌داند و چنین استدلال می‌کند که چون انسان موجودی آگاه و دارای شعور است، پس تجربه‌پذیر نیز هست و این تجربه‌پذیری نماینده شعور اوست (فلودرنیک، ۱۹۹۶: ۳۰).

برای بررسی راه‌های القای حس هم‌بوم‌پنداری، باید ظرفیت‌های آوایی گفتار و ترکیب کلام و تصویر در متن که بازتاب آن را در توصیف‌های ایستا و پویای متن می‌توان دید مورد بررسی قرار داد.

۴. گزارش مختصر رویداد بردار کردن حسنگ

حسن بن محمد میکالی، معروف به حسنگ وزیر، آخرین وزیر سلطان محمود غزنوی بود که در دوران پسر وی - سلطان مسعود - و به دستور وی با اتهام رافضی بودن در سال ۴۱۰ ق به دار آویخته شد. براساس روایت بیهقی وی در دوران سلطان محمود به سفر حج رفت و در راه بازگشت به غزنی مسیر مصر را - که در آن دوران تحت فرمانروایی فاطمیان بود - برگزید و در آن جا خلعت خلیفه فاطمی را پذیرفته، به سلطان محمود تسلیم کرد. همین امر موجب برافروختن خلیفه عباسی شد و به سلطان محمود فشار وارد کرد تا حسنگ را تسلیم کند. سلطان محمود در ابتدا این پیشنهاد را رد می‌کند و به تصریح بیهقی خلیفه را «خرف شده» می‌خواند و با دفاعی که از او می‌کند، امنیت سیاسی و اجتماعی را برای او ایجاد می‌کند. اما در دوران سلطان مسعود، حسنگ بار دیگر مورد اتهام واقع می‌شود. با توجه به تلاش‌های حسنگ در به سلطنت رسیدن محمد، به نظر می‌رسد سلطان مسعود دل خوشی از او نداشته و از فرصت استفاده می‌کند تا بار دیگر موضوع اتهام را مطرح کند. در این میان نیز بوسهل زوزنی با سعایت و پافشاری بسیار سلطان را بیشتر تحریک کرده که در نهایت به به دار آویختن حسنگ منجر می‌شود. بیهقی در این داستان علت بردار کردن حسنگ را دو چیز می‌داند: یکی قضا و قدر که با سخن‌چینی بوسهل همراه شده بود و دیگری عدم وجود حزم و دوراندیشی در کنش‌های حسنگ: «... که در نگاه‌داشت دل و فرمان محمود،

این خداوندزاده را بازرد و چیزها کرد و گفت که اکفا آن را احتمال نکنند تا به پادشاه چه رسد... و چاکران و بندگان را زبان نگاه باید داشت با خداوندان، که محال است روباهان را با شیران چخیدن»^{۱۸} (بیهقی، ۱۳۹۰: ۱۸۹ - ۱۹۹).

۵. تحلیل روایت بیهقی از رویداد بردار کردن حسنک برپایه نظریه دیوید هرمن

۱-۵. الف) در سطح نخستین تحلیل روایت‌مندی روایت بیهقی از رویداد بردار کردن حسنک، واقع‌شدگی را با در نظر گرفتن دو بخش رویکردهای زبان - جامعه‌شناختی و موضع‌گزینی بررسی می‌کنیم. در تحلیل رویکردهای زبان - جامعه‌شناختی، طبق نظر اروینگ گافمن روال‌هایی در تولید و مشارکت نگارنده و مخاطب دیده می‌شود. این روال‌های تولید و مشارکت که در سطح روایت موجب تغییر شکل گوینده و مخاطب می‌شود، با توجه به اشکال متفاوتی که به خود می‌گیرند، روند روایت را از گزارش به سوی آفرینش می‌برند. در لایه روال‌های تولید، گوینده (مورخ) می‌تواند به اشکالی مثل نگارنده، بازگو، سخن‌فرما و یا شمایل تغییر کند و بر همین اساس، در لایه الگوهای مشارکت نیز تغییراتی حاصل می‌شود. این تغییر شامل تغییر چهره مخاطب به ناظر و پنهان‌شنو است. با تغییرات پی‌درپی این الگوها، رویداد تغییر جهت می‌دهد و روایتی چندجانبه شکل می‌گیرد و از سطح گزارشی بودن به آفرینش می‌رسد. در ضمن رویداد بردار کردن حسنک، بیهقی بارها از دو نقش نگارنده به بازگو و برعکس تغییر مسیر می‌دهد و این نقش‌ها را با شیوه‌های مختلف در روایت نشان می‌دهد. در حالت نگارنده، بیهقی به‌طور مداوم حضورش را در روایت یادآوری می‌کند و در حالت بازگو با روش‌های مختلف سعی در ایجاد اقناع مخاطب دارد. بحث از اقناع، نظریه تعامل

راوی را با مخاطب تقویت می‌کند؛ این عامل باعث شده که او با مخاطب هم‌عصر و مخاطبان آینده خود ارتباط برقرار کند.

جدول ۱. نقش و شیوه راوی در روال تولید روایت

نقش راوی	شیوه راوی در این نقش	نمونه
نگارنده	۱. کاربرد مستقیم ضمیر اول شخص مفرد و جمع	- امروز که <u>من</u> این قصه آغاز می‌کنم... از این قوم که <u>من</u> سخن خواهم راند (بیهقی: ۱۹۰). - ... به پاسخ آن که از وی رفت گرفتار و <u>ما</u> را با آن کار نیست...» (همان: ۱۹۰). - ... تا خوانندگان با <u>من</u> اندرین موافقت کنند و طعنی نزنند (همان: ۱۹۰).
	۲. کاربرد افعال اول شخص مفرد	- فصلی <u>خواهم</u> نبشت در ابتدای حال بردار کردن این مرد.. (همان: ۱۸۹). - ... در تاریخی که <u>می‌کنم</u> سخنی <u>نرانم</u> که آن به تعصبی و تزیدی کشد (همان: ۱۹۰).
	۳ - معرفی و اشاره به سن و جایگاه خود	- ... چه <u>عمر من</u> به شست و پنج <u>آمده</u> و بر اثر وی <u>می‌باید</u> رفت (همان: ۱۹۰). - چون این کوکبه راست شد، <u>من</u> که بوالفضل و قومی بیرون طارم به دکان‌ها بودیم.. (همان: ۱۹۴).

۴ - حضور در اثنای روایت در قالب جملات معترضه و اظهار نظر - ... به پاسخ آن‌که از وی رفت گرفتار، و ما را با آن کار نیست - هر چند مرا از وی بد آمد - .. (همان: ۱۹۰). - و آن‌گاه لاف زدی که فلان را من فرو گرفتم - و اگر کرد، دید و چشید - ... (همان: ۱۹۱).		
۵ - اشاره به ارتباط شرح‌دهندگان واقعه به خود - نصر خلف دوست من بود، از وی پرسیدم که چه رفت؟ (همان: ۱۹۵). - ... شنیدم از ابوالحسن حربلی که دوست من بود که یک روز شراب می‌خورد و با وی بودم.. (همان: ۱۹۹).		
- هر چند می‌شنودم از علی، پوشیده وقتی مرا گفت: «هرچه بوسهل مثال داد از کردار زشت در باب این مرد، از ده یکی کرده آمدی» (همان: ۱۹۱). - معتمد عبدوس گفت: «روزی پس از حسنک از استادم شنودم که امیر بوسهل را گفت حجتی و عذری باید کشتن این مرد را». بوسهل گفت: «حجت بزرگ‌تر که مرد قرمطی است...» (همان: ۱۹۱).	۱. نقل قول مستقیم	بازگو

- قَالَ اللَّهُ عَزَّ ذِكْرُهُ - وَقَوْلُهُ الْحَقُّ - : الْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. (همان: ۱۹۱). - و یکی از شعرای نشابور این مرثیه بگفت اندر مرگ وی و بدین جای یاد کرده شد: ببرید سرش را که سران را سر بود (الخ) (همان: ۱۹۹).	۲. درج آیات و اشعار	
---	----------------------------	--

درباره مخاطب روایت تاریخی بردار کردن حسنک، ما با دو نوع مخاطب مواجه هستیم. با توجه به الگوی روایی بیهقی و حضور رفت و برگشتی او در اثنای روایت، ما با یک مخاطب بیرونی بی‌زمان و بی‌مکان مواجهیم؛ اساساً مورخ با هدف تخلید دست به ثبت رویدادها می‌زند؛ پس به این اصل قائل است که مخاطبانی به صورت پنهانشنو در زمان‌ها و مکان‌های متفاوت همواره حضور دارند. بیهقی مدام در طی روایت حضور خود را به عنوان راوی مورد اعتماد رویداد تاریخی یادآوری می‌کند و از این راه سعی در برقراری ارتباط با آن دسته از مخاطبانی را دارد که بیرونی هستند. اما درمورد مخاطبان درونی، ما در ضمن روایت می‌بینیم که بیهقی صرفاً گزارش نمی‌کند؛ بلکه با ابزار نقل گفت‌وگوها و ترسیم صحنه‌ها، مخاطبان ناظر را نشان می‌دهد. در این روایت، همین اصل که بیهقی میان نقش نگارنده و بازگو در چرخش است، به این منظور است که با مخاطبان تعامل داشته باشد. الگوی بیهقی در روایت رویداد تاریخی با توجه به نقش خود و همراه‌سازی مخاطبان و خارج کردن متن از تک‌صدایی، گزارش را به سطح آفرینش ادبی نزدیک کرده است.

۱۵- ب) موضع‌گزینی: یکی از عناصر اصلی در تحلیل سطح واقع‌شدگی در روایت، بررسی شیوه‌های موضع‌گزینی در روایت است. بیهقی در این روایت در درجه اول موضع خود را با شیوه‌های مختلف روشن می‌کند و سپس با بهره‌گیری از ظرفیت‌های زبان و روایت، موضع‌گزینی را در شخصیت‌پردازی نیز به کار می‌برد. وی برای روایت تاریخ خود را در موضع قدرت و راوی ثقه قرار می‌دهد و با همان شیوه‌های نقش نگارنده (یعنی کاربرد ضمیر اول شخص و افعال اول شخص) و کاربرد افعال نقل‌قولی در جهت ایجاد فضای گفت‌وگویی و افزایش باورپذیری در جهت روایت، موضع خود را به‌عنوان راوی تحکیم می‌بخشد. کارکرد موضع‌گزینی برای شخصیت‌پردازی در روایت بیهقی نیز دارای کارکردهای ایدئولوژیک به‌کار رفته است؛ به بیان دیگر بیهقی با استفاده از صفات و استعارات و جملات دعایی مثبت در جهت تنزیه و تفخیم شخصیت‌ها بهره برده است. در طرفی نیز با استفاده از جملات معترضه، وصف‌ها و جملات دعایی منفی، موضع منفی خود را بیان و بینشی منفی را برای مخاطب بیرونی ایجاد می‌کند. این امر، تاریخ‌باوری را می‌کاهد و تاریخ را به‌شدت روایی می‌کند. شخصیت‌هایی از میان کنش‌گران این روایت که بیهقی آنان را با استفاده از عناصر موضع‌گزین، معرفی کرده است عبارت‌اند از:

۱. بوسهل زوزنی: از ابتدای روایت، موضع بیهقی درباره این شخصیت آشکار می‌شود. او صراحتاً اعلام می‌کند که «مرا از وی بد آمد» و او حالا که در گذشته، دچار عذاب و پاسخ‌گویی به گناهانش است. در سراسر روایت، بیهقی با انواع صفات و جملات موضع خود نسبت به او را اعلام می‌کند. تنها در یک مورد او را با صفات «امام‌زاده»، «محتشم»، «فاضل» و «ادیب» معرفی می‌کند که بعد با توصیف اعمال او، به نوعی، این پیام را منتقل می‌کند که این ویژگی‌ها به خودی خود، بی‌ارزش هستند.

۲. حسنک وزیر: رویکرد بیهقی در سراسر روایت نسبت به حسنک مثبت است و این موضوع تا حدی است که ترسیم صحنه به دار آویختن وی، با جزئیات دقیق بیهقی تبدیل به صحنه‌ای کاملاً تراژیک شده است. توصیفات بیهقی از حسنک نشان می‌دهد که وی عمیقاً از این رویداد متأثر است.

۳. مادر حسنک: با تحلیل توصیفات ایستا و پویایی که بیهقی درباره مادر حسنک می‌دهد، با وجود حضور کوتاه و اپیزودیک او، حماسه‌ای در دل تراژدی تاریخی رویداد به دار آویخته شدن خلق شده است. بیهقی با استفاده از صفات ناظر بر ویژگی‌های روانی، مادر حسنک را زنی توصیف می‌کند که مرگ فرزندش به شدت بر او تأثیر گذاشته است اما با توصیف پویایی که از کنش مادر حسنک و نقل قول گفته‌هایش ارائه کرده است، او را زنی می‌بینیم که مرگ فرزندش در عین غم‌انگیز بودن، موجب افتخاری برای او و خاندانش شده است.

توصیفات ایستا و پویا و ارائه ویژگی‌های جسمی، روانی، بازنمایی کنش‌ها، کاربرد جملات دعایی مثبت و منفی از شگردهای شخصیت‌پردازی و در نهایت تعاملی بیهقی در خلق روایت است. همین عامل موجب شده تا میزان روایت‌مندی در اثر وی افزایش یابد و مخاطب را با اثری بسیار فراتر از یک گزارش تاریخی مواجه کند.

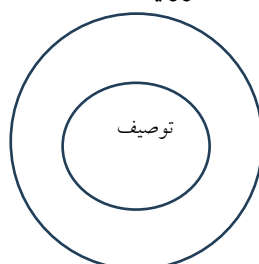
جدول ۲. نمونه‌هایی از شیوه‌ها و کارکردهای موضع‌گزینی در روایت بیهقی

شیوه	۱. کاربرد ضمائر و افعال اول شخص مفرد	۲. نقل قول و افعال نقل قولی
موضع شخصیت راوی	کارکرد	تأکید بر قدرت و ثقه بودن راوی راوی در این حالت با فاصله از روایت قرار می‌گیرد، موضع گفت‌وگویی ایجاد می‌شود، روایت تک‌صدایی خارج می‌شود و به افتناع و افزایش باورپذیری منجر می‌شود.
مثال	– امروز که من این قصه آغاز می‌کنم... از این قوم که من سخن خواهم راندم... (بیهقی: ۱۹۰) – ... در تاریخی که می‌کنم سخنی نرانم که آن به تعصبی و تزیدی کشد (همان، ۱۹۰)	امیر گفت: «پس از حسنگ درین باب چه گناه بوده‌است که اگر به راه بادیه آمدی در خون آن همه خلق شدی؟ گفتم: «چنین بود ولکن خلیفه را چند گونه صورت کردند تا نیک آزار گرفت و از جای بشد و حسنگ را قرمطی خواند» (همان، ۱۹۳). حسنگ گفت: «سگ ندانم که بوده است، خاندان من و آنچه مرا بوده است از آلت و حشمت و نعمت جهانیان دانند» (همان، ۱۹۵). بوسهل گفت: «از آن ناخوشتن‌شناسی که وی با خداوند در هرات کرد در روزگار امیر محمود یاد کردم خویش را نگاه نتوانستم داشت، و بیش چنین سهو نیفتد» (همان، ۱۹۶).

موضع‌گزینی راوی در شخصیت‌پردازی	شیوه	۱. کاربرد صفات، جملات توصیفی و جملات دعایی مثبت	۲. کاربرد صفات، جملات توصیفی و جملات دعایی منفی نفیرنی
	کارکرد	تنزیه، تفخیم و ایجاد بینش مثبت برای مخاطبان	تحقیر و القای ایدئولوژی منفی برای مخاطبان
مثال		- و مادر حسنگ زنی بود سخت جگرآور، چنان شنودم که دو سه ماه ازو این حدیث نهان داشتند، چون بشنید جزعی نکرد چنان که زنان کنند، بلکه بگریست به درد چنان که حاضران از درد وی خون گریستند، پس گفت: «بزرگا مردا که این پسرم بود! که پادشاهی چون محمود این جهان بدو داد و پادشاهی چون مسعود آن جهان (همان، ۱۹۹). - ببرید سرش را که سران را سر بود / آرایش دهر و ملک را افسر بود / گر قرمطی و جهود و گر کافر بود / از تخت به دار بر شدن منکر بود (همان، ۱۹۹).	- بوسهل زوزنی چند سال است تا گذشته است و به پاسخ آن که از وی رفت گرفتار و مرا با آن کار نیست گرچه مرا از وی بد آمد.. (همان، ۱۹۰). - ... اما شرارت و زعارتی در طبع وی مؤکد شده بود - و لا تبدیل لخلق الله - و با آن شرارت دلسوزی نداشت و همیشه چشم نهاده بودی تا پادشاهی بزرگ و جبار بر چاکری خشم گرفتی و آن چاکر را لت زدی و فروگرفتی این مرد از کرانه بجستی و فرصتی جستی و تضریب کردی و المی بزرگ بدین چاکر رسانیدی و انگاه لاف زدی که فلان را من فروگرفتم.. (همان، ۱۹۰). - پوشیده خنده میزدندی که وی گزاف‌گوی است (همان، ۱۹۰).

۲-۵. توالی رویدادها در روایت بیهقی از رویداد بردار کردن حسنک: به منظور تعیین الگوهایی خاص از چینش زنجیروار رویدادها در متون روایی، متن گونه‌های توصیف و روایت را باید با یکدیگر مقایسه کرد. گونه‌هایی که از درون بافت‌های تعاملی، اجتماعی، سازمانی و دیگر بافت‌های ارتباطی ریشه می‌گیرند. چتمن معتقد است که روایت هر گونه تعاملی است که دریافت مخاطب را به لحاظ زمانی، دستخوش خود کند؛ و به همین اعتبار روایت را ساختاری ناظر بر زمان می‌داند. پرینس نیز می‌گوید «روایت کمینه بیانگر گذاری است در زمانی و در مکانی از وضعیت مبدأ به وضعیتی متفاوت در انتهای یک رویداد». در تحلیل توالی زنجیره‌ای رویدادها، توصیف در خدمت روایت است؛ به بیان دیگر توصیف و روایت در رویدادهای متوالی دارای پی‌رنگ، ارتباط عام و خاص مطلق دارند. این امر به چند شیوه محقق می‌شود: ۱. توصیف در ضمن روایت، بیانگر زنجیره‌ای از رویدادهاست که دارای روابط علی هستند، ۲. این زنجیره رویدادها نماینده یک فرایند گذار شامل آغاز - میانه - پایان است؛ ۳. این فرایند گذار شامل مراحل اولیه ثبات، بحران و برهم ریختگی، حل بحران و بازگشت به وضعیت اولیه است که بیانگر وضعیت امکان و اختیار، خطر و تحقق یا اسقاط امکان و درنهایت بازنمایی پیامد است؛ ۴. این وضعیت گذار، تعلیق، تعجیب و ترغیب را در سراسر روایت حاکم کرده است.

روایت

در روایت بیهقی از رویداد بردار کردن حسنک، چند رویداد اصلی در متن قابل تشخیص است که مراحل مختلف توالی زمانی را نمایندگی می‌کنند و با توجه به هنر

نویسنده، با اصل ایجاد رابطه علی به یکدیگر پیوسته شده‌اند و خط روایی داستان را شکل می‌دهند. در جدول ۳، این عناصر بررسی می‌شوند:

جدول ۳. توالی رویدادها، مراحل و کارکرد روایی خرده‌رویدادها

ردیف	مرحله زمانی خرده رویدادها در زنجیره روایت	شاهد روایی	کارکرد روایی
۱	وضعیت نخستین: مرحله پیشابحران و آغاز روایت	آنچه موجب شکل‌گیری وضعیت پیشابحران در روایت بیهقی است، مقدمه‌چینی وی است در توصیف شخصیت‌ها و گزینش رویدادها که اختیار خود را نشان می‌دهد: «و حال حسنک دیگر بود، که بر هوای دل امیر محمود و نگاهداشت دل و فرمان محمود این خداوندزاده را بیازرد...» (بیهقی: ۱۶۹). سپس موضوع پیش آوردن و مطرح کردن دلیل بر دار کردن حسنک را بیان می‌کند: «... امیر بوسهل را گفت حجتی و عذری باید کشتن این مرد را...» (همان: ۱۷۰)، و اتهام رافضی بودن را در ادامه برای حسنک عنوان می‌کند: «حجت بزرگ‌تر که مرد قرمطی است و خلعت مصریان استند...» (همان: ۱۷۰). این عذر و بهانه، نقطه عزیمت از مرحله پیشابحران به سطح بحران است.	تعلیق روایی، شکل‌گیری یک امکان و معرفی اختیار راوی
۲		بیهقی پس از طرح مقدمه رافضی بودن حسنک و خلعت ستدنش از مصریان، بحران را با طرح جسات بحث با محوریت اتهام رفض و ارادت	

	وضعیت میانی: بحران و تنش و افزایش تعلیق	حسنک به سلطان محمود میان افراد مختلف می‌پروراند: «... علی رایش حسنک را به بند می‌برد و استخفاف می‌کرد»، «... خواجه احمد را بگوی که حال حسنک بر تو پوشیده نیست که به روزگار پدرم چند درد در دل ما آورده است» (همان، ۱۷۰)، «قضا در کمین بود، کار خویش می‌کرد» (همان: ۱۷۲). اوج بحران توصیف صحنه آوردن حسنک به پای چوبه دار و بردار کردن وی است: «... حسنک پیدا آمد بی‌بند، جبه‌ای داشت خبری رنگ با سیاه می‌زد، خلق گونه...» (همان: ۱۷۳). «و حسنک را به پای دار آوردند. نعوذ بالله من قضاء السوء...» (همان: ۱۷۶)، «و حسنک را سوی دار بردند و به جایگاه رسانیدند...» (همان: ۱۷۷). خواننده روایت که در پی تعلیق فراگیر تا میانه روایت همراه راوی بوده است، در این مرحله ترغیب شده تا سرانجام را بداند؛ آیا امکان بردار کردن محقق می‌شود یا ساقط؟ لذا رویدادهای متوالی را دنبال می‌کند.	ترغیب روایی، معرفی مرحله خطر از طریق گزینش تحقق یا اسقاط امکان
۳	وضعیت پایانی: حل بحران و بازگشت به ثبات	در مرحله پایانی از توالی رویدادها، سرانجام حسنک با توصیف بردار کردنش و وامنش‌های اطرافیان مشخص می‌شود. تعجیب روایی با آشکارسازی سرنوشت شخصیت محوری روایت و تحقق امکان مرگ حسنک در روایت حاصل شده است: «و آواز دادند که سنگ دهید، هیچ‌کس دست به سنگ نمی‌کرد و همه زار می‌گریستند»، «مرد خود مرده بود که جلادش رسن به گلو افکنده و خفه کرده»، «ابنت حسنک و روز دارش»	تعجیب روایی، آشکارسازی گسست‌ها و بحران‌های پنهان و معرفی پیامد اختیار، تحقق یا اسقاط امکان در روایت

	(همان: ۱۷۷)، «چون ازین فارغ شدند بوسهل و قوم از پای دار بازگشتند و حسنک تنها ماند چنان که تنها آمده بود از شکم مادر» (همان: ۱۷۸).		
--	---	--	--

۳-۵. جهان‌پردازی/جهان‌پریشی: جهان داستان را می‌توان برساخته‌ای از روایت دانست، متقابلاً روایت را نیز می‌توان پَره‌ی انکاشت برای انگاره‌سازی جهان در وجهی خاص. نگارش جهان در قالب واژگان (یا رمزگان واژگانی) از شرایط لازم برای درک روایت است. جهان داستان، بازنمود ذهنی فراگیری است که خواننده در قالب آن به تفسیر موقعیت‌ها، شخصیت‌ها و رویدادهای آشکار یا نهفته در متن یا گفتمان روایی می‌پردازد؛ ذهنیتی که برساخته از موقعیت‌ها و رویدادهای روایت شده که در آن کسی به کمک دیگری کاری را در زمان و مکانی معین و به قصد و شیوه‌ای خاص در حق کسی انجام می‌دهد (هرمن، ۱۳۹۲: ۱۵۴). راوی با استفاده از نشانه‌ها زمینه روایت را می‌چیند. برای تحلیل شیوه جهان‌پردازی، نلسون گودمن در کتاب شیوه‌های جهان‌پردازی، دیدگاهی کل‌نگر ترسیم می‌کند. وی معتقد است چون فرایندهای جهان‌پردازی همیشه از جهان‌های پیش‌ساخته آغاز می‌شود، پس منظور از ساختن، همان بازسازی است و این بازسازی شامل روالی پنج‌گانه است: ۱. تجزیه و ترکیب، ۲. سنجش، ۳. تنظیم (مرتب‌سازی)، ۴. حذف و اضافه، ۵. بازآرایی^{۱۹} (گودمن، ۱۹۷۸: ۷-۱۷). راوی با طی این پنج روال دست به توصیف کنش‌های شخصیت‌ها در زمینه‌ای مکانی و زمانی مشخص می‌زند که ساختار کلی جهان داستان را می‌سازد. براساس آنچه هایدن وایت می‌گوید، روایت تاریخی شامل قطعاتی است که همان رویدادهای تاریخی هستند و سپس در قالبی زمانی ریخته می‌شوند و پی‌رنگ روایی ساخته می‌شود. در روایت بیهقی از رویداد بردار کردن حسنک، این قطعات اصلی که مبتنی بر

حقیقت تاریخی هستند، مانند آجرهایی که بنای اصلی یک ساختمان را می‌سازند، پیکره اصلی روایت را ساخته‌اند. از طرف دیگر، رویدادهای فرعی که مبتنی بر رویکرد و ایدئولوژی مؤلف هستند و گرایش توصیفی وی را آشکار می‌کنند، در میان پی‌رنگ اصلی روایت پیچیده و جهان داستانی را پدید آورده‌اند:

جدول ۴. رویدادهای اصلی و فرعی در جهان‌پردازی روایی بیهقی

رویدادهای اصلی (مبتنی بر حقیقت تاریخی)	رویدادهای فرعی (مبتنی بر رویکرد مؤلف با گرایش توصیفی)
۱. طرح اتهام رافضی بودن حسنک وزیر و خلعت ستدن از مصریان	۱. توصیف ویژگی‌های فیزیکی و شخصیتی کنش‌گران روایت از طریق کاربرد صفات مثبت و منفی
۲. برپایی جلسات بررسی اتهام حسنک توسط افراد مخالف و موافق	۲. توصیف نحوه برخورد کنش‌گران روایت با یکدیگر از طریق کارگفت‌های زبانی متضمن خشم، تنفر، غم یا شادی
۳. بردن حسنک وزیر به پای چوبه دار	۳. توصیف نوع واکنش سایرین به رویداد بردار کردن از طریق صحنه‌پردازی‌های تصویری
۴. بردار کردن حسنک و سرانجام کار او	۴. یاد کردن از مادر حسنک و واکنش او، آوردن سر حسنک به مجلس از طریق صحنه‌پردازی توصیفی و کارگفت‌های متضمن خشم و تنفر
	۵. الحاق اشعاری با هدف تقویت هدف تعلیمی روایت

راوی با دقت این واقعه را به رویدادهای اصلی تجزیه کرده و در قطعات منظمی در خلال روایت سنجیده و ترکیب کرده، سپس با اضافه کردن رویدادهای فرعی، این واقعه تاریخی را در جهان روایی تازه‌ای بازنمایی کرده است. برای نیل به این هدف، راوی از

عناصر توصیفی برای بازنمایی زمان رویدادها، مکان رویدادها و کنش شخصیت‌ها بهره گرفته است. در حین این کار نیز، رویدادها با عبور از مراحل پیشابحران، بحران مرکزی و حل بحران و پایان روایت، خط جهان‌پیشی را می‌نمایانند.

۴-۵. هم‌بوم‌پنداری: این عنصر، یکی از عناصر مهم در بررسی میزان تأثیر روایت بر مخاطبان است. یکی از وجوه اصلی تمایز میان ژانرهای روایی نیز همین عنصر هم‌بوم‌پنداری مخاطب با حال و هوای نهفته در روایت است (هرمن، ۱۳۹۲: ۱۹۲). راه‌های القای حس هم‌بوم‌پنداری در روایات استفاده از ظرفیت‌های آوایی گفتار و ترکیب کلام و تصویر است. تاریخ بیهقی در میان متون تاریخی از این جهت نمونه‌ای کم‌نظیر است: «و حسنک را به پای دار آوردند. نعوذ بالله من قضاء السوء. و دو پیک را ایستانیده بودند که از بغداد آمده‌اند. و قرآن‌خوانان قرآن می‌خواندند. حسنک را فرمودند که جامه بیرون کش. وی دست اندر زیر کرد و ازار بند استوار کرد و پایچه‌های ازار را ببست و جبه و پیراهن بکشید و دور انداخت با دستار. و برهنه با ازار بایستاد و دست‌ها در هم زده، تنی چون سیم سپید و رویی چون صد هزار نگار. و همه خلق به درد می‌گریستند. خودی روی‌پوش آهنی بیاوردند و عمداً تنگ چنان که روی و سرش را نپوشیدی، و آواز دادند که سر و رویش را بپوشید تا از سنگ تباه نشود که سرش را به بغداد خواهیم فرستاد نزدیک خلیفه. و حسنک را همچنان می‌داشتند و او لب می‌جنبانید و چیزی می‌خواند، تا خودی فراخ‌تر آوردند» (بیهقی: ۱۷۷). در این نمونه، بیهقی با استفاده از عنصر صحنه‌پردازی توصیفی و ارائه تصاویر کوتاه پی در پی، فضایی سراسر پر اضطراب را ترسیم کرده است. مخاطب به محض مواجهه با این صحنه‌پردازی، سه وضعیت مرتبط با شعور انسانی (احساس، ادراک و اندیشه) را طی می‌کند و با روایت همسو می‌شود. روایت در این حالت در نیل به

هدف هم‌بوم‌پنداری موفق عمل می‌کند. در صحنه بردار کردن حسنک و بعد از آن نیز راوی به این هدف به خوبی دست یافته است:

پس از آن خود فراخ‌تر که آورده بودند سر و روی او را بپوشانیدند. پس آواز دادند که بدو. دم نزد و از ایشان نیندیشید. هر کس گفتند: «شرم ندارید مرد را که می‌بکشید به دو برید؟» و خواست که شوری بزرگ به پا شود، سواران سوی عامه تاختند و آن شور بنشانند و حسنک را سوی دار بردند و به جایگاه رسانیدند، بر مرکبی که هرگز ننشسته بود. و جلادش استوار بیست و رسن‌ها فرود آمد. و آواز دادند که سنگ دهید، هیچ‌کس دست به سنگ نمی‌کرد و همه زار می‌گریستند خاصه نیشابوریان. پس مشتی رند را سیم دادند که سنگ زنند. و مرد خود مرده بود که جلادش رسن به گلو افکنده بود و خفه کرده (همان: ۱۷۷).

وجود توصیفات پویا موجب شده این قطعات به قدری تصویری و زنده باشد که مخاطب خود را در آن صحنه می‌بیند و با حاضران صحنه را درک می‌کند و متأثر می‌شود. این همان عنصر هم‌بوم‌پنداری است که از عوامل افزایش روایت‌مندی در جهان روایی بیهقی است.

نتیجه

با توجه به ارتباط تاریخ و روایت و پذیرش این اصل که مورخ در ضمن گزارش تاریخ، بازآفرینی روایی انجام می‌دهد، لزوم کاربست نظریات متمرکز بر روایت و روایت‌مندی آشکار می‌شود. در این جستار براساس بنیان نظریه روایت دیوید هرمن، شیوه‌های بیهقی را در روایت رویدادهای تاریخی و میزان روایت‌مندی آن‌ها مورد مطالعه قرار دادیم. هرمن برای تحلیل روایات، چهار مؤلفه واقع‌شدگی، توالی رویدادها، جهان‌پردازی/جهان‌پریشی، و هم‌بوم‌پنداری را مطرح می‌کند. در تحلیل مؤلفه نخستین،

یعنی واقع‌شدگی، بیهقی با قرار گرفتن در دو نقش نگارنده و بازگو از شیوه‌های مختلفی برای اعلام حضورش در روایت استفاده می‌کند؛ از جمله کاربرد مستقیم ضمائر اول شخص، معرفی و اشاره به جایگاه خود، اشاره به ارتباط شرح‌دهندگان واقعه به خود، نقل‌قول‌های مستقیم و درج آیات و اشعار. عنصر دوم نشان‌دهنده واقع‌شدگی در روایت، موضع‌گزینی است که در دو حوزه موضع شخصیتِ راوی، و موضعِ راوی در شخصیت‌پردازی متجلی می‌شود. شیوه بیهقی در حالت نخست، کاربرد ضمائر اول شخص با کارکرد تأکید بر قدرت و ثقه بودن راوی، و کاربرد افعال نقل‌قولی با هدف فاصله از فضای گزارش، خروج متن از تک‌صدایی و درنهایت اقناع مخاطب است. در حالت دوم نیز راوی با استفاده از صفات و جملات توصیفی مثبت و منفی، موضع خود را به هنگام شخصیت‌پردازی نشان داده است. در تحلیل توالی رویدادها، فرایند سه مرحله‌ای گذار از وضعیت نخستین و پیشابحران به وضعیت میانی و افزایش تنش، و درنهایت حل بحران و بازگشت به ثبات در روایت بیهقی مشهود است. در پردازش این فرایند، بیهقی از متن‌گونه توصیف در خدمت روایت بهره برده و کارکردهای روایی تعلیق، ترغیب و تعجیب روایی را در جهت روایت‌مندی آشکار ساخته است. به هنگام تحلیل جهان‌پردازی و جهان‌پریشی نیز، شاهد حضور رویدادهای اصلی به‌مثابه عناصر غیرقابل حذف و سامان‌دهنده روایت، در کنار عناصر فرعی پردازش‌کننده روایت هستیم که با توجه به سطوح پنج‌گانه جهان‌پردازی گودمن کنار یکدیگر قرار گرفته و نظام روایت را ساخته‌اند؛ نظامی که با توجه به فرایند گذار رویدادها در جای جای روایت دچار جهان‌پریشی می‌شوند. درنهایت نیز بیهقی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های ترکیب کلام و تصویر و کاربرد توصیف‌های ایستا و پویا در روایت، احساس هم‌بوم‌پنداری را برای مخاطبان در ضمن روایت ایجاد کرده است.

مجموعه این عوامل نشان می‌دهد که بیهقی از سطح گزارش روایی فراتر رفته و با رسیدن به سطح آفرینش ادبی، از رویداد تاریخی، متن ادبی منحصر به فردی ترتیب داده است.

پی‌نوشت‌ها

1. Walter Bryce Gallie
2. Hayden White
3. David Herman
4. Clifford Edmund Bosworth
5. Julie Scott Meisami

constructive imagination⁶: تخیل برساننده: آن‌طور که کالینگود اصرار داشت، مورخ بیش از هر چیز قصه‌گوست و چنین اظهار می‌کرد که حساسیت تاریخی در ظرفیت ساختن یک داستان باورناکردنی از مجموعه‌ای از واقعیت‌هایی است که در شکل پردازش‌نشده‌شان هیچ معنایی ندارند. مورخان به هنگام تلاش برای معنا بخشی به یادداشتی تاریخی، که گسسته و همیشه ناکامل است، ناگزیرند از پدیده‌ای که کالینگود آن را «تخیل برساننده» می‌نامد بهره‌برند. پدیده‌ای که به مورخ می‌گوید «مورد چگونه باید بوده باشد» (رابرتز، ۱۳۸۹: ۳۹).

7. Filippo Bertotti
8. situatedness
9. Erving Goffman
10. event sequencing

۱۱. متن‌گونه‌ها، الگوهای زبانی معینی از ویژگی‌های صوری و ساختاری هستند که کارکرد نهادینه‌شده و هنجارین آن‌ها در چهارچوب یک فرهنگ خاص می‌تواند مقیاسی باشد در نظر گوینده، شنونده، نویسنده و خواننده برای شناسایی: ۱. شرایط لازم برای کاربرد درست یا پذیرفته زبان، ۲. شرایط لازم برای به‌کارگیری زبان متناسب با موضوع و موقعیت (هرمن، ۱۳۹۲: ۱۲۵)؛

12. gerald prince
13. worldmaking/world disruption
14. Nelson Goodman
15. What-it's-like

16. Monika Fludernik

17. Towards a Natural Narratology (1996)

۱۸. برای روایت بیهقی از رویداد بردار کردن حسنک نگاه کنید به:

بیهقی، ابوالفضل محمد بن حسین (۱۳۸۸). *تاریخ بیهقی*. به تصحیح محمدجعفر یاحقی و مهدی سیدی. تهران: انتشارات سخن. ۱۶۸ - ۱۷۸.

۱۹. نلسون گودمن، در کتاب *شیوه‌های جهان‌پردازی*، دیدگاهی پنج سطحی معرفی می‌کند که راوی از طریق آن‌ها، رویدادهای روایت را تنظیم می‌کند و جهان روایت را بازآفرینی می‌کند. این پنج سطح به این شرح‌اند:

- تجزیه و ترکیب composition and decomposition : مفهوم جهان‌پردازی با تجزیه کردن و ترکیب رویدادها معنا می‌شود. برای این کار، راوی از طریق کاربرد برچسب‌ها (مثل نام‌ها، تصاویر، گزاره‌های خبری، و...) رویدادها را طبقه‌بندی، تجزیه و در ارتباط با یکدیگر ترکیب می‌کند.
- سنجش weighing: در این سطح، راوی اطلاعات مربوط به جهانی که بازآفرینی می‌کند می‌سنجد؛ به بیانی دیگر رویدادهای مرتبط و غیرمرتبط را مشخص می‌کند و از میان آن‌ها دست به انتخاب می‌زند. با توجه به این که راوی در این سطح دست به انتخاب می‌زند و موجب ایجاد تمایز میان رویدادها می‌شود، نوعی سلسله‌مراتب شکل می‌گیرد؛ این سلسله‌مراتب راوی را به عملکرد در سطح سوم راهنمایی می‌کند.
- تنظیم (مرتب‌سازی) ordering: با توجه به سلسله‌مراتب شکل گرفته از سنجش رویدادها، روایت تنظیم می‌شود. در این سطح راوی تصمیم می‌گیرد که رویدادهای اصلی و فرعی با چه درجه‌ای و چه ضربه‌نگی در روایت منعکس شود. هر نوع رویدادی که در روایت قابل اندازه‌گیری باشد، در سطح تنظیم جهان‌پردازی بررسی می‌شوند.
- حذف و اضافه deletion and supplementation: بازآفرینی یک جهان روایی براساس جهانی پیش‌ساخته نیازمند حذف برخی رویدادها و اضافه کردن برخی جزئیات است. از این جهت که در بازآفرینی جهان روایی، رویدادها منعکس و جابه‌جا

می‌شوند؛ برای مثال، فرض می‌کنیم یک دوربین دیجیتال جایگزین یک دوربین آنالوگ می‌شود؛ این بازآفرینی نیازمند حذف ویژگی‌های قبلی و اضافه کردن رویدادهایی نو است.

• بازآرایی deformation: درنهایت، راوی در جریان جهان‌پردازی روایی به این نتیجه می‌رسد که چهار سطح پیشین به ارائه رویدادهایی منجر شده که براساس رویکرد و زاویه دید، از نوع آفرینش یا تحریف هستند. این آخرین سطح از بازنمایی رویدادها و جهان‌پردازی روایی است و آخرین صورت جهان بازآفریده را نشان می‌دهد (گودمن، ۱۹۷۷: ۷-۱۷).

منابع

- اسلامی، مهدی و رضایی جمکرانی، احمد (۱۴۰۰). «کاربست استعاره دستوری در تحلیل متون، نمونه موردی: داستان حسنک وزیر»، *کهن‌نامه/ادب پارسی*، س ۱۲، ش ۲ (پیاپی ۳۳)، ۱-۲۳.
- بازورث، کلیفورد ادموند (۱۳۸۵). *تاریخ غزنویان*. حسن انوشه. چاپ پنجم. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- بیهقی، ابوالفضل (۱۳۸۸). *تاریخ بیهقی*. به تصحیح محمدجعفر یاحقی و مهدی سیدی. تهران: انتشارات سخن.
- پرویز، عباس (۱۳۳۶). *تاریخ دیالمه و غزنویان*. چاپ دوم. تهران: شرکت چاپ و انتشارات علمی.
- پرینس، جرال (۱۳۹۱). *روایت‌شناسی، شکل و کارکرد روایت*. محمد شهباز. تهران: انتشارات مینوی خرد.
- تسلیمی، علی و کمالی راد، معین (۱۳۹۹). «تحلیل حکایت ذکر بر دار کردن حسنک با رویکرد تاریخ‌گرایی نو»، *متن‌پژوهی/ادبی*، دوره ۲۴، ش ۸۵، ۲۰۵-۲۳۰.
- چرمگی عمرانی، مرتضی (۱۳۸۹). «هنر سبکی بیهقی در توصیف داستان حسنک وزیر». *فصلنامه تخصصی نظم و نثر فارسی (بهار/ادب)*، س ۳، ش ۴ (پیاپی ۱۰)، ۱۰۳-۱۲۲.

- حری، ابوالفضل (۱۴۰۰). «درهم‌تیدگی روایت و تاریخ در تاریخ بیهقی از منظر هایدن وایت». *فصلنامه مطالعات و تحقیقات ادبی دانشگاه خوارزمی*، س ۱۲، ش ۳ (پیاپی ۲۱)، ۶۹ - ۹۳.
- دهرامی، مهدی و اکبری‌زاده، محسن (۱۳۹۹). «روایت‌شناسی جمله معترضه در تاریخ بیهقی». *نثرپژوهی ادب فارسی*، دوره ۲۳، ش ۴۷، ۵۳ - ۷۳.
- رابرتز، جفری (۱۳۸۹). *تاریخ و روایت*. جلال فرزانه دهکردی. چاپ اول. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- راغب، محمد (۱۳۹۵). *روایت‌شناسی تاریخ‌نگارانه تاریخ بیهقی*. چاپ اول. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام.
- رضی، احمد (۱۳۸۳). «داستان‌وارگی تاریخ بیهقی». *نامه فرهنگستان*، ش ۳، ۶ - ۱۹.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۸۳). *تاریخ ایران بعد از اسلام*. چاپ دهم. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- محمدی، ابراهیم و الهی‌زاده محمد حسن (۱۳۹۰). «بیهقی و روایت‌گری علی قاعده التاریخ». *پژوهش‌نامه زبان و ادبیات فارسی*، ش ۲۳، ۵۷ - ۷۸.
- میثمی، جولی اسکات (۱۳۹۷). *تاریخ‌نگاری فارسی: سامانیان، غزنویان، سلجوقیان*. محمد دهقانی. چاپ اول. تهران: نشر ماهی.
- هرمن، دیوید (۱۳۹۲). *عناصر بنیادین در نظریه‌های روایت*. حسین صافی. چاپ اول. تهران: نشر نی.
- یاحقی، محمد (۱۳۸۸). *یادنامه ابوالفضل بیهقی: مجموعه سخنرانی‌های مجلس بزرگداشت ابوالفضل بیهقی*. چاپ چهارم. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- یان، مانفرد (۱۳۹۸). *روایت‌شناسی، راهنمای خواننده به نظریه روایت*. ترجمه ابوالفضل حری. چاپ اول. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

References

- Beyhaqi, A. (2009). *Tārikh - e Beyhaqi [The History of Beyhaqi]*. Edited by Mohammad Jafar Yahaghi & Mahdi Seyyedi. Tehran: Sokhan Publications. [In Persian]
- Bosworth, C. (2006). *Tārikh - e Ghaznaviyān [The History of the Ghaznavids]*. Translated by Hasan Anousheh. 5th ed. Tehran: Amir Kabir Publishing Institute. [In Persian]
- Charmagi Omrani, M. (2010). Beyhaqi's Stylistic Art in Describing the Story of Hasanak Vazir. *Faslname - ye Takhasosi - ye Nazm o Nasr - e Farsi (Bahar - e Adab)*, 3(4), 103–122. [In Persian]
- Dehrami, M., & Akbarizadeh, M. (2020). Narratological Study of Parenthetical Sentences in *Tārikh - e Beyhaqi*. *Nathr - Pazhuh - Adab - e Farsi*, 23(47), 53–73.
- Eslami, M., & Rezaei Jamkarani, A. (2021). "Application of Grammatical Metaphor in Text Analysis: A Case Study of the Story of Hasanak Vazir". *Kohanname - ye Adab - e Parsi*, 12(2), 1–23.
- Fludernik, M. (1996). *Towards a Natural Narratology*. London: Routledge.
- Gallie, W. B (1968). *Philosophy and the Historical Understanding*. New York: Schocken Books.
- Goodman, N. (1978). *Ways of Worldmaking*. The Harvester Press.
- Herman, D. (2002). *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative*. Lincoln & London: University of Nebraska Press.
- Herman, D. (2013). *Anāsor - e Bonyādīn dar Nazariye - hā - ye Revāyat [Basic Elements in Narrative Theory]*. Translated by Hossein Safi. 1st ed. Tehran: Nashr - e Ney. [In Persian]
- Horri, A. (2021). The Intertwining of Narrative and History in *Tārikh - e Beyhaqi* from the Perspective of Hayden White. *Khwarazmi University Journal of Literary Studies and Research*, 12(3), 69–93.
- Jahn, M. (2019). *Revāyat - shenāsi: Rāhnamā - ye Khānde beh Nazariye - ye Revāyat [Narratology: A Guide to the Theory of Narrative]*. Translated by Abolfazl Hari. 1st ed. Tehran: Elmi va Farhangi Publishing. [In Persian]
- Meisami, J. S. (2018). *Tārikh - negāri - ye Fārsi: Sāmāniyān, Ghaznaviyān, Saljuqiyyān [Persian Historiography: The Samanids, Ghaznavids, and*

- Seljuks*]. Translated by Mohammad Dehghani. 1st ed. Tehran: Nashr - e Māhi. [In Persian]
- Mohammadi, E., & Elahizadeh, M. (2011). Beyhaqi and the Art of Narration "According to the Rules of History". *Pazhouhesh - Name - ye Zabān va Adabiyāt - e Farsi*, (23), 57-78.
- Parviz, A. (1957). *Tārikh - e Deylamé va Ghaznaviyān [The History of the Deylamites and the Ghaznavids]*. 2nd ed. Tehran: Elmi Printing and Publishing Company. [In Persian]
- Prince, G. (2012). *Revāyat - shenāsi: Shekl va Kārkard - e Revāyat [Narratology: Form and Function of Narrative]*. Translated by Mohammad Shahba. Tehran: Minouye Kherad Publishing. [In Persian]
- Ragheb, M. (2016). *Revāyat - shenāsi - ye Tārikh - negarāne - ye Tārikh - e Beyhaqi [Narratological Analysis of Historiographical Discourse in Tārikh - e Beyhaqi]*. 1st ed. Tehran: Research Institute for Islamic History. [In Persian]
- Razi, A. (2004). *Dāstānvāregi - ye Tārikh - e Beyhaqi [The Narrative Nature of Tārikh - e Beyhaqi]*. *Name - ye Farhangestan*, (3), 6-19. [In Persian]
- Roberts, G. (2010). *Tārikh va Revāyat [History and Narrative]*. Translated by Jalal Farzaneh Dehkordi. 1st ed. Tehran: Imam Sadiq University Press. [In Persian]
- Taslimi, A., & Kamali Rad, M. (2020). Analysis of the Tale "On the Crucifixion of Hasanak" from the Perspective of New Historicism. *Matn - Pazhuh - Adabi*, 24(85), 205-230 [In Persian]
- Yahaghi, M. (2009). *Yādnāme - ye Abu'l - Fazl Beyhaqi [Commemorative Volume of Abu'l - Fazl Beyhaqi: Collected Lectures from the Memorial Congress]*. 4th ed. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad Press. [In Persian]
- Zarrinkoub, A. (2004). *Tārikh - e Irān ba'd az Eslām [History of Iran after Islam]*. 10th ed. Tehran: Amir Kabir Publishing Institute. [In Persian]